

V posledním desetiletí se u nás prudce zvýšila informovanost o západní sociologické literatuře, a to nejen díky překladům a informovaným rozborům této literatury, ale hlavně zvýšením dostupnosti originálních textů. V řadě odborných knihoven jsou běžně k dispozici nejrozumnější práce západních autorů, funguje zahraniční výpůjční služba a řada pracovníků si přivezla z různých zahraničních pobytů i literaturu vlastní.

Mimo určité kladné důsledky, jež tento růst informovanosti přináší, se tím však rozhodně zvýšil i *ideologický* tlak, mající často podobu otevřeného nebo skrytého pronikání myšlenek *antikomunismu*. V případě, že se tomuto tlaku systematicky nečelí, může dojít k vědomému nebo i nevědomému přejímání prvků západní ideologie, tak jak jsme tomu byli svědky v letech krátce předcházejících krizi v r. 1968.

Cílem tohoto článku¹ je ukázat, jak pronikají myšlenky antikomunismu i do zdánlivě „ryze vědeckých textů“, poskytnout objektivní obraz toho, jak se buržoazní společenské vědy dívají na marxismus, a přinést informaci o současných sociologických autoritách, především anglosaské sociologie.

Domníváme se, že právě vytypování „současných vědeckých autorit“ může poskytnout určité vodítko k posouzení životnosti západních teoretických koncepcí a informaci o vědecké autoritě představitelů některých buržoazních ideologických proudů. To může být zároveň korektivem ideologických diskusí, jež by měly být namířeny především proti *aktuálním* buržoazním teoretickým koncepcím.

Základní metodika obsahové analýzy²

Ve stati vycházíme z analýzy 11 soudobých anglicky psaných učebnic obecné sociologie (které vyšly po r. 1964, i když některé ve druhých i dalších vydáních):

- Bertrand, Alvin L.: *Basic Sociology*, New York 1967.
- Broom, L. — Selznick, P.: *Sociology. A Text with Adapted Readings*. Peterson and Co., Evanston 1966.
- Caplow, T.: *Elementary Sociology*. Prentice Hall 1971.
- Faris, R. (ed.): *Handbook of Modern Sociology*. Chicago 1964.
- Gittler, B.: *Review of Sociology. Analysis of a Decade*. New York, J. Wiley 1967.
- Himes, J. S.: *The Study of Sociology*. Glencoe 1968.
- Abrahamson, M.: *Sociology (An Introduction to Concepts, Methods and Data.)* Am. Book Comp. 1969.
- Lundberg, G. A. — Schrag, C. C. — Larsen, O. N. — Catton, W. R.: *Sociology*. New York 1967, 4. vydání.
- Mizruchi, E. H.: *The Substance of Sociology*. New York 1967.
- Phillips, B. S.: *Sociology, Social Structure and Change*. London 1969.
- Wilson, E. K.: *Sociology. An Introduction*. New York 1967.

Jde většinou o americké učebnice, řada z nich vyšla několikrát, což svědčí o jejich autoritě. Diskusním zůstává, do jaké míry právě tyto vybrané učebnice „zastupují“ západní učebnicovou produkci. Existuje přirozeně velké množství dalších podobných učebnic (např. pro střední školy) a

¹ Stať je výňatkem ze širší studie, zpracované jako součást dílčího úkolu státního plánu VIII-5-4/6, která vyjde ve sborníku Ústavu marxismu-leninismu UK. V ní se autor soustřeďuje na analýzu interpretací marxismu-leninismu, s nimiž se setkáváme v současných anglosaských učebnicích sociologie.

² Autor zde nebude rozebírat zařazení použitých

postupů do sociologické techniky nazvané „obsahová analýza“. Použitá analýza je zatím značně elementární (lépe by bylo možná použít neutrálnější výraz „analýza obsahu“), nicméně některá tabulková shrnutí (viz dále) opravňují i shora uvedený název.

čítanek. Zachytit všechny není pochopitelně možné a volba kritérií pro stanovení reprezentativního výběrového souboru bude vždy do jisté míry diskusní. Domníváme se však, že těchto 11 učebnic již poskytuje celkem dobrý a poměrně reprezentativní obraz o anglicky psané učebnicové produkci z „obecné sociologie“ posledních let a že jakékoliv upřesnění výběrového souboru by výsledný obraz zásadně neposunulo.

Vážnějším omezením analýzy je však soustředění na literaturu anglosaskou, a to především americkou. Kdybychom sledovali také učebnicovou produkci evropskou, např. v německém nebo francouzském jazyce, pohled by byl daleko komplikovanější. Základní kontury, jež jsou buržoazní sociologii společné, by sice zůstaly, podstatně se však změnily detaily obrazu, tj. citované autority i předkládaný obraz marxismu-leninismu. Provést tuto analýzu však bylo nad síly a možnosti autora.

V dalším postupu práce byly ve všech učebnicích na základě jmenného rejstříku vypsáni autoři, kteří byli citováni nejméně 3krát v jedné učebnici. (Za citaci byl považován výskyt jména na samostatné stránce. Citace na sousedních stránkách byla považována za jeden odkaz.) Do výsledné tabulky byli zařazeni jen ti autoři, kteří byli citováni třikrát ve třech a více učebnicích.

Až k tomuto bodu je postup v podstatě shodný jako u Oromanera [4], který provedl tutéž analýzu, jež je pokračováním podobných dřívějších analýz.

Těžištěm našeho rozboru byly zmínky o marxismu-leninismu v těchto učebnicích. Podle věcného rejstříku byly zachyceny všechny pasáže, jež měly vztah k marxismu-leninismu (hesla marxismus, historický materialismus, komunismus, socialismus, komunistická strana) a podle jmenového rejstříku odkazy na K. Marxe, B. Engelse a V. I. Lenina, popřípadě další autory ze socialistických zemí. Tento materiál byl klasifikován a dále analyzován.

Ideové zdroje (autority) současné buržoazní sociologie

116 autorů je citováno třikrát a vícekrát nejméně ve třech učebnicích podle shora

uvedených kritérií. Přehled je tedy velmi roztržštěný a ukazuje na „nerovnoměrnou“ orientaci jednotlivých učebnic vzhledem k autoritám.

Seřadíme-li citované autory podle toho, kolikrát byli celkově uváděni ve všech učebnicích, získáme tento přehled: *Do 30 citací* (autoři seřazeni podle množství citací vzestupně): Asch, Guetzkov, Myrdall, Allport, Dubin, Hartley, Lerner, Miller, W. E., Nimkoff, Barber, Gaudet, Johnson, Lindzey, Riley, Rossi, Spencer, Angell, Cotrell, Gallup, Hill, Swansen, Dahrendorf, Komarowsky, Michels, Sjöberg, Darwin, French, Hitler, Kirkpatrick, Tönnies, Eisenstadt, Hare, Redfield, Sorokin, Benedict, Cantril, Caplow, Zettenberg, Katz, Malthus, Miller, D. C., Reiss, Simon, Whyte Jr., Wilenski, Campbell, Frazier, Gardner, Hauser, McIver, Freedman, Reithlisberger, Davis A., Wrong, Fromm, Goode, Lundberg, Borgatta, Hyman, Wirth, Hughes, Kahl, Lenski, Loomis, Mead, Tumin.

Více citací:

Janowitz, Malinowski (31), Becker, Blumer, Festinger, Hatt. Turner (32), Linton (33), Hollinghead, Ogburn (34), Killian, Stouffer (35), Mead, G. H., Newcomb (36), Simmel (37), Coleman, Murdock (41), Berelson, Duncan, Shils (42), Gouldner (43), Bendix, Freud (44), Cooley (45), Faris, Homans (46), Blau, Moore, Park (47), Bales (48), Lazarsfeld (54), Burgess (55), Williams (56), Riesman (62), Whyte, W. F. (65), Warner (67), Davis (74), Marx (76), Lipset (78), Mills (79), Merton (129), Parsons (135), Durkheim (138), Weber (147).

V tabulce 1 je uvedeno srovnání 10 nejčastěji citovaných autorů podle analýzy Oromanera (provedené v r. 1967 na základě 10 učebnic, z nichž 4 byly tytéž jako v našem výběru) a podle analýzy naší.

I když uvedený „žebříček“ nelze přeceňovat, neboť počet citací není zdaleka přesným ukazatelem váhy „vědecké autority“ autorů (promítají se do něho například komerční vlivy), lze ho jako orientační ukazatel použít. Oromaner [4] zdůrazňuje, že v citovaných autoritách dochází k mírnému posunu k „teoretické sociologii“ (ve srovnání s obdobím 1958–1962), neboť mezi prvních 5 nejvíce citovaných autorů se dostávají „teoretikové“, jako M. Weber

Tabulka 1

Oromaner (1967)		Naše analýza (1972)	
Autoři	Počet citací	Autoři	Počet citací
R. K. Merton	148	M. Weber	144
M. Weber	115	E. Durkheim	138
T. Parsons	112	T. Parsons	135
E. Durkheim	90	R. K. Merton	129
K. Davis	75	C. W. Mills	79
S. M. Lipset	75	S. M. Lipset	78
W. L. Warner	56	K. Marx	76
T. Newcomb	53	K. Davis	74
G. P. Murdock	47	W. L. Warner	67
C. H. Cooley	46	W. F. Whyte	65

a T. Parsons. Naše analýza tento trend dále potvrzuje, k M. Weberovi se připojuje E. Durkheim, výrazný posun je u pozice K. Marxe (dříve je citován velmi sporadicky) a zajímavý je i vzestup citací C. W. Millse.

Rozhodně se ukazuje, že dochází k oživení „klasických“ sociologických teorií, což souvisí jak s rostoucím vlivem evropského myšlení na americkou sociologii, tak i s celkovou snahou přejít od jednotlivých empirických zjištění k budování ucelenějších sociálních teorií.

Nebudeme daleko od pravdy, když zachycený trend „k teoretickému myšlení“ v americké sociologii dáme do souvislosti s tzv. „krizí novopozitivismu nebo postpozitivismu“, jež se projevuje jak v tzv. „filosofii věd“, tak i v sociologii, sociální psychologii, psychologii a dalších vědních disciplínách výrazněji poznamenaných pozitivistickou metodologií. Pro marxistického sociologa jsou zvláště důležité diskuse o práci Gouldnerově [3] a zjištění, že dříve teoreticky bezstarostná americká sociologie naráží na otázky, které dříve odmítala jako zdanlivé pseudoproblémy.

Pro současnou buržoazní sociologii je však stále těžší vytvářet nějaké konzistentní makroteorie, jež by dokázaly překlenout objektivní rozpory současné kapitalistické společnosti. Tim se otevírá marxistické teorii možnost ofenzivního přístupu v ideologickém boji, možnost pozitivních odpovědí na řadu teoretických otázek, na něž buržoazní teoretikové odpovědět nemohou, a tím k vytvoření určitého „předměstí“, z něhož bude dále možno rozšiřovat světo-

názorové působení marxisticko-leninské filosofie.

Na druhé straně je však nutné si uvědomit, že krize „postpozitivismu“ s sebou nese i řadu záporných jevů, jichž si musíme být také vědomi. Odmítání „fetišizace“ faktů, výzkumné technické mašinerie a dalších průvodních jevů „pozitivního bádání“ nesmí přerůst v opačný extrém, v návrat k nepodložené spekulaci. V současném buržoazním myšlení je tento trend spojen se znovuvzkříšením různých ryze subjektivistických filosofických směrů, se snahou o návrat ke starým metodám introspekce, vcítování, poznávání za pomoci víry apod. To vede k pokusům hledat protíváhu proti suchým faktům, jež prý nestačí k adekvátnímu poznání světa, v poznávacích postupech parapsychologie, astrologie, novoscholastiky. Například v medicíně sílí tendence k ožívování postupů à la pastorální medicína, hledá se jednostranná orientace k „lidovému lékařství“, přeceňují se odlišnosti a hodnoty „orientálního myšlení“ a jeho „tajemného“ filosofického zázemí. Toto vše se zvláště v západních zemích stává výraznou módou a výnosným obchodem. Tato orientace je odrazem *krize buržoazního myšlení*.

Také zájem o marxismus je motivován různě. Vedle poctivé snahy po rozšíření poznání jde často o hledání účinnějších forem antikomunistické diverze. Velmi často je tento zájem provázen růstem vlivu různých revizionistických deformací marxismu-leninismu, které se v současné době slévají ve značně heterogenní, nicméně velmi silný myšlenkový proud, přitažlivý pro západního intelektuála a maloburžoazii.

I zde často „síla imaginace“ nahrazuje fakty a revoluční gesta se snaží nahradit trpělivou a soustavnou revoluční prací.

Nebudeme dále pokračovat v těchto úvahách — těžiště statí je v jiných problémech. Zdůrazňujeme však, že by u nás mělo rozhodně dojít k *vzestupu konfrontace s klasickými sociologickými teoriemi* přelomu století, neboť došlo k výraznému růstu jejich vlivu. Ve výuce marxistické filosofie (historického materialismu), vědeckého komunismu i marxistické sociologie často ještě polemizujeme s různými málo živými teoriemi (např. malthusianstvím, sociálním darwinismem), zatímco M. Weberovi a E. Durkheimovi a jejich revizionistickému překonání K. Marxe (polemika Weber-Marx se v námi analyzovaných učebnicích opakuje velmi často) je věnována pozornost velmi malá. Správným zaměřením by se rozhodně zvýšila ideologická účinnost boje proti nepřátelským teoriím, neboť by nebyly zasahovány často okrajové teoretické koncepce, nýbrž hlavní autority a prameny současného buržoazního sociologického myšlení.

Marxismus-leninismus v sociologických učebnicích

Charakteristiky marxismu-leninismu (včetně drobných zmínek) jsme našli především u hesel jmenného a věcného rejstříku analyzovaných učebnic, jak jsou uvedeny v tabulce 2.

Kromě těchto hesel byly dílčí zmínky i pod hesly „marxismus“, „komunistická strana“, „Sovětský svaz“. Ve jmenném rejstříku je citován jedenkrát J. V. Stalin,

I. P. Pavlov, N. S. Chruščov, F. Castro, A. Kollontaiová, A. J. Vyšinský. Z českých autorů jsou citováni pouze emigranti Tábořský, Ducháček, Hajnal.

Již z uvedené tabulky a následujícího výčtu vyplývá, že buržoazní autoři téměř zcela ignorují teoretický přínos V. I. Lenina pro marxismus (například v učebnici Farisové — 800 stran — je V. I. Lenin citován dvakrát, a to ještě v záležitostech rodiny), a zcela je ignorována *současná* společenskovědní produkce v socialistických zemích. Ani v jedné učebnici není citována nějaká současná práce nebo pramen přinášející informace o socialistických zemích, velmi často je však citována literatura emigrantská, nejčastěji z padesátých let.

Tak například jako základní informační pramen o současně sociální struktuře v socialistických zemích je citována téměř všude práce A. Inkelese a R. A. Bauera: *Sovětský občan* [2] nebo práce A. Inkelese *Sociální změna v Sovětském Rusku* [1], jež představuje výsledky rozsáhlého sociologického výzkumu z r. 1951–1952, jehož objektem byli emigranti z SSSR. Tyto práce jsou typickým produktem období studené války a „vědeckými postupy“ kamuflují ryze ideologický a antikomunistický obsah — ten je potom pod hlavičkou „objektivnosti“ předkládán západnímu čtenáři, aniž je v nejmenším korigován současnými údaji ze socialistických zemí.

Shromážděné citáty, jež se týkají marxismu, jsme zařadili do několika problémových okruhů. „Klíč“ pro zařazení závisel zcela na úvaze autora, takže nepostrádá

Tabulka 2

Hesla	Autoři učebnic										
	Gittler	Phillips	Himes	Caplow	Faris	Wilson	Broom-Selznick	Abrahamson	Mizruhi	Bertrand	Lundberg
K. Marx	6	12	6	10	16	5	9	4	8	1	1
B. Engels	1	3		8	2						
V. I. Lenin				1	1		1				
socialismus											
komunismus		1		1	3	1			1	3	1

Problémové okruhy polemik s marxistickou teorií v buržoazních učebnicích sociologie

	Učebnice											
	Faris	Phillips	Himes	Bertrand	Wilson	Mizruchi	Broom-Selznick	Gittler	Caplow	Lundberg	Abrahamson	Calkem
1. Dějiny sociálních teorií, jméno mezi ostatními	3	-	3	-	1	1	-	1	3	1	-	13
2. Marxismus, širší výklad v rámci dějin teorií						1	1		1			3
3. Ekonomický determinismus — kritika	5	2				1	1				1	12
4. Třídy — polemika M. Weber—K. Marx	2	2	2		2	2	3	2	3		1	19
5. Konflikty — třídní boj	3	2	2		2	1	1	2	2		1	16
6. Třídy v socialistických zemích	1		1				1					3
7. Ideologie — kritika jejího „jednostranného“ vysvětlení z ekonomiky	1					1	2		2			6
8. Náboženství — polemika K. Marx—M. Weber	2		1		3					1		7
9. Úloha techniky ve společenském vývoji	3	3			1	2		2	1		1	13
10. Byrokracie	1		1						1			3
11. Kritika teorie absolutního zbídačování proletariátu	1	2							2			5
12. Mocenská struktura	1	3					1	1	3			9
13. Typy sociálních systémů	1	2	2	1		2	2		2			12
14. Rodina	1	1										2
15. Rolnictvo	2											2
16. Odcizení — anomie	1	1		1	1	1			1		1	7
17. Marxistická propaganda							2	2				4
18. Jiné	1					1	1		1			4

jistou míru subjektivismu. (Zařazení viz tabulka č. 3.)

Z tabulky 3 je patrné, že největší počet odkazů se týká marxistické teorie tříd s ní souvisejících otázek třídního boje. Na dalších místech je polemika s údajným marxistickým „ekonomickým determinismem“, zařazení Marxe a Engelse do dějin sociálních teorií, výklad významu techniky (rozvoje výrobních sil) pro společenský vývoj spolu s výkladem typologie „sociálních systémů“.

Nejvíce odkazů na marxistickou teorii nacházíme v učebnici Farisové, ovšem to je také dáno jejím značným rozsahem (800 stran textu), zatímco učebnice Bertrando-va a Lundbergova se prakticky o marxismu nezmiňují.

Z autentických prací klasiků marxismu je citován *Kapitál* (7krát), *Manifest komunistické strany* (5krát), *Ke kritice politické ekonomie* (2krát), *Německá ideologie* (2krát), *Ekonomicko-filosofické rukopisu*

(2krát), dále jednou 18. brumaire Ludvíka Bonaparta, Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu, Mzda, práce, kapitál, O náboženství a výbor z korespondence Marxe a Engelse. Většina citovaných prací klasiků je však zřejmě již dostupná jen ve starých vydáních ze třicátých let.

Buržoazní propaganda často zdůrazňuje, že prý na rozdíl od socialistických zemí (v jejich terminologii nejčastěji „totalitní“ režimy) není na Západě výchova „ideologická“, ale objektivní, že poskytuje studentům tu nejširší paletu názorů, z nichž si prý sami vybírají. Jejich učebnice prý nejsou „uniformní“, značně se od sebe liší, mezi autory je zdravá soutěživost a názorový boj.

Je pravda, že námi analyzované učebnice se liší rozsahem, grafickou úpravou, vnitřním členěním, způsobem zpracování jednotlivých oddílů i – jak jsme viděli – citovanými autoritami. V poměru k marxistické teorii jsou však názorové difference

nepatrné (učebnice Mizruchiho a Caplowova přinášejí o něco liberálnější a sympatičtější hodnocení, na opačném pólu stojí učebnice Gittlerova, Himesova a Broomova-Selznickova). Všude jsou však v podstatě shodné nepřátelské, antikomunistické postoje a hodnocení.

Pokusme se nyní shrnout tyto shodné rysy:

1. V drtivé míře převažuje kritika marxismu-leninismu, nesouhlas, pokusy o vyvrácení. V případě, že nacházíme pozitivní hodnocení, je zpravidla okamžitě vyváženo nějakou kritikou nebo argumentem, že marxistická teorie platí „pro minulé století“, nikoli pro současnost.

2. Marxismus se líčí jako něco, co má sice místo „v dějinách sociálních teorií“, ale co je v současné době zastaralé nebo překonané. Současný moderní marxismus prý neexistuje, nebo má jen „ideologický“ charakter bez poznávací hodnoty. Ignoruje se dílo V. I. Lenina i celková současná teoretická produkce v socialistických zemích.

3. V polemikách se velmi často marxistické teorii podsouvá krajní, nedialektické stanovisko, proti němuž je potom argumentováno. Klasickým příkladem je polemika proti údajnému „ekonomickému determinismu“, jež je v téměř doslovných formulacích uvedena v několika učebnicích.

4. Prakticky chybí jakékoli *kladné* hodnocení vymožeností socialismu. Místo toho se setkáváme s častými zmínkami o „nesvobodě“, „manipulování“, „duchovním útlaku“, bídě, hladu a koncentračních táborech.

5. Neobjevuje se rekapitulace marxistického pohledu na současné problémy kapitalismu — stávky, rasové konflikty, nezaměstnanost, revoluční povstání vyvolaná hladem a bídou, projevy neokolonialismu apod. O těchto jevech se buď mlčí, nebo jsou chápány jako přechodné „neduhy“ kapitalismu, marxistické vysvětlování těchto jevů je ignorováno.

Společné rysy interpretace marxistické teorie v buržoazních sociologických učebnicích vystoupí do popředí teprve tehdy, když jsou všechny zmínky roztroušené v textech analyzovány vcelku. Jednotlivé úryvky se zdají být zpravidla věcné, nezaújaté, objektivní a maximálně informativní. Uved-

me jako příklad typického úryvku text učebnice Phillipsovy: „V Marxově teorii dějin je základem změny konflikt mezi materiálními nebo technologickými „výrobními silami“ a „výrobními vztahy“, např. poměrem k soukromému vlastnictví. V industriální éře, podle Marxe, technologie produkuje více zboží, než může být prodáno, což vede k neustálému rozšiřování trhu. Tato snaha je odsouzena k nezdaru, neboť země je konečná. To vede kapitalisty k ještě většímu vykořisťování starých trhů a k neustálému zbídačování dělníků. Výsledkem je revoluce, protože proletariát nesnese tuto neustále se zvyšující degradaci. V novém systému soukromé vlastnictví razí cestu společenskému vlastnictví výrobních prostředků. Pro Marxe to znamená konec historického konfliktu mezi výrobními silami a výrobními vztahy“ (s. 416).

Jak je vidět, autor si je částečně vědom dialektiky výrobních sil a výrobních vztahů (tento moment např. jiným učebnicím uniká a to je jeden z pramenů nařčení marxismu z „ekonomického determinismu“), ovšem i v tomto krátkém úryvku vidíme řadu nepřesností, přičemž poslední věta je již zjevnou falzifikací celé teorie.

Jen v nemnoha učebnicích se setkáváme s otevřeným „nenávisťným“ tónem, jako například v učebnici Brooma a Selznicka: „... Totalitarismus je typ sociální organizace, která rozšiřuje státní kontrolu na všechny sféry společenského života, ničí svobodu tím, že rozšiřuje nebo předchází vzniku autonomních skupin a pluralistického řádu. Je monolitní.“

A krátce za tímto textem je portrét K. Marxe s poznámkou: „K. Marx (1818–1883). Jeho „obecný teoretický systém“ — dialektický materialismus — zahrnuje sociologický systém, zvaný historický materialismus. Jeho dílo, bohaté na historické analýzy a diagnózy, bylo zkaženo a znetvořeno dogmatismem a politickými vášněmi. Když se z idejí stanou zbraně, je možné část pravdy vydávat snadněji za celou pravdu a sebekritické metody vědy jsou opuštěny“ (s. 578–579).

Podrobnější představu o „tónu“ hodnocení marxismu-leninismu lze získat z použitých hodnotících přívlastků. Převažují přívlastky jako „nevědecké“, „neobjektiv-

ni“. „zastaralé“, „zkažené“, „znetvořené“. „neadekvátní“, „simplifikující“, „pochybné“, „nejasné“, „jednofaktorové“. Jen výjimečně se objevují hodnocení „rozsáhlé“, „dobře informované“, „výmluvné“, „vědecké“. Ilustrativní jsou i takové „maličkosti“, jako označování Sovětského svazu počínaje od „bolševického“ a „komunistického režimu v Rusku“ nebo prostě „bolševiků“, přes sovětské Rusko k málo frekventovanému názvu Sovětský svaz nebo SSSR.

Přes tolik proklamovanou „chladnou a objektivní analýzu“ sociálních jevů, jejímž nositelem je prý buržoazní sociologie, přes její teoretickou „pluralitu“ v poměru k marxistické teorii vystupuje do popředí zcela zřetelně a jasně její ideologický charakter: obhajoba současného společenského buržoazního zřízení na Západě a výrazné rysy antikomunismu.

Rostoucí váha socialistických zemí a především Sovětského svazu v mezinárodní politice, rozpory současného kapitalismu a rostoucí boj dělnické třídy i národně osvobozené hnutí činí však marxistickou teorii stále přitažlivější a v současné době již nedovolí buržoazním teoretikům prostě ji ignorovat nebo bez argumentů odmítat. Buržoazní teoretikové musí proto prohlubovat svoji argumentaci a informovat širší společenské vrstvy o základních principech této teorie. Velmi často již proti marxismu-leninismu nejsou schopni postavit vlastní konzistentní teorie, a proto se často ztotožňují s různými formami jeho revize nebo vytvářejí vlastní svérázné „modifikace“ marxismu.

Jedním z úkolů marxistické sociologie je proto odhalovat iluze o „neideologickém“, „vědeckém“ charakteru současné buržoazní sociologie (je nutné si uvědomit, že většina citovaných učebnic byla zdrojem znalostí sociologie některých, zvláště mladých pracovníků u nás, kteří často přejímali i jejich ideologický náboj) a ukazovat nevědeckost a nesprávnost její argumentace proti marxismu-leninismu, a to především fakty a věcnými argumenty cílenými na živé a aktuální problémy.

Rozbor buržoazních učebnic sociologie ukazuje, ve kterých teoretických oblastech dochází k největším polemikám, jaké jsou používány argumenty a jaký je přinášen „důkazový“ materiál. (Například informa-

ce o sociální struktuře v socialistických zemích jsou čerpány z již zmíněných anti-komunistických výzkumů emigrantů v padesátých letech!) Tato znalost nám umožní přesnější argumentaci v polemice proti buržoazním teoriím, a tím zvýšení ideologického dopadu naší teoretické a propagandistické práce.

Literatura

- [1] Inkeles, A.: *Social Change in Soviet Russia*. New York 1962.
- [2] Inkeles, A. — Bauer, R. A.: *Soviet Citizen*. Harvard Un. Press 1961.
- [3] Gouldner, A.: *The Coming Crisis of Western Sociology*. New York 1970.
- [4] Oromaner, M. S.: *The Most Cited Sociologists*. American Sociological Review 1968.

Резюме

Шафарж З.: Марксизм-ленинизм в американской социологии. Контент-анализ буржуазных учебников социологии

Приемы к т. наз. «теоретической социологии» в англосаксонской литературе учебных пособий возможно документировать при помощи приведенных авторитетов. Среди них первое место занял также К. Маркс; все чаще встречаются попытки дать интерпретацию произведения Маркса и критическое сопоставление с марксизмом-ленинизмом. Заметки о марксистской теории в социологических учебниках можно разделить в ряд тематических областей и точно выразить основные общие черты аргументации: 1. Полностью преобладает критика над положительной оценкой. 2. Марксизм описывается как что-то принадлежащее уже прошлому, современный марксизм совсем игнорируется. 3. В полемике марксистской теории подсовываются крайние точки зрения (напр. экономический детерминизм), против которых впоследствии приводится аргументация. 4. Практически отсутствует какая-либо положительная оценка современных достижений социализма. 5. Не встречается подытоживание марксистской критики современного капиталистического общества.

В цитированной марксистской литературе практически отсутствуют труды В. И. Ленина и в 11 проанализированных учебниках почти не указывается в качестве материала первоисточников современная работа авторов из социалистических стран, хотя такие труды доказательно существуют (напр. о социальной структуре социалистических стран). Но очень часто в качестве источника о социалистических странах приводится литература эмигрантская или ревизионистская.

Из анализа представленного изображения марксизма-ленинизма в учебниках западной социологии однозначно вытекает идеологическая роль буржуазной социологии, которая

часто за «холодным, объективным анализом общественных явлений» скрывает выразительные черты антикоммунизма. Это проявляет себя также в частичных аспектах (некоторые учебники можно считать более либеральными), напр. в употребляемых оценивающих атрибутах, в употребляемом обозначении СССР и социалистических стран и т. п.

Summary

Safář Z.: Marxism-Leninism in American Sociology (Content Analysis of Bourgeois Sociological Textbooks)

The turn to the so-called „theoretical sociology“ in the Anglo-Saxon textbook literature can be documented by cited authorities. Also K. Marx occupies a prominent place among them: attempts at interpreting Marx's work as well as critical confrontations with Marxism-Leninism are growing in number. References to Marxist theory in sociological textbooks may be divided into a great number of thematic areas, and the following basic features may be considered as common to all argumentation: 1) criticism completely outweighs positive evaluation; 2) Marxism is characterized as something already belonging to history; 3) in polemics, extreme points of

view (e. g. economic determinism) are foisted into Marxist theory to be subsequently argued against; 4) any positive evaluation of the contemporary achievements of socialism is practically lacking; 5) there is no recapitulation of the Marxist criticism of contemporary capitalist society.

In the quoted Marxist literature, V. I. Lenin is virtually missing; in eleven analysed textbooks, contemporary works by authors from socialist countries — though these works demonstrably exist (e. g. social structure in socialist countries) — are scarcely at all mentioned as source material. Very often, however, literature produced by emigrants or revisionists is mentioned as a source on socialist countries.

The analysis of the picture of Marxism-Leninism presented in Anglo-Saxon sociological textbooks unambiguously reveals the ideological role of bourgeois sociology which, „behind the cold objective analysis of social phenomena“, frequently conceals outstanding features of anticommunism. This becomes manifest even in partial aspects (some textbooks may be specified as more liberal) — e. g. in the valuation attributes applied, in the used designation of the USSR and the socialist countries, etc.